

ЕТЮДИ З «КОРОТКОГО ЕТИМОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ». 3¹

У статті запропоновано етимології найвідоміших топонімів України, які починаються літерами *Бо-* та *Бру-*. Переважну більшість із них становлять автохтонні українські утворення. Меншу частину утворюють назви, що виникли під впливом або в середовищі носіїв інших слов'янських мов, а також топоніми з основами романського, германського, іранського, тюркського та іллірійського походження.

Ключові слова: етимологія, словник, топонім, походження, гідронім, власна назва, ойконім, оронім

Потреба філологів і тих, хто цікавиться походженням власних назв української мови, в етимологічному словникові топонімів України була й залишається досить гострою. Це зумовило активізацію роботи над «Коротким етимологічним словником топонімів України», але з огляду на значний обсяг (близько 4 тис. одиниць), складність етимологізування та специфіку власних географічних назв зазначений процес потребує певного часу. Водночас запропоновані етимологічні статті, що охоплюють топоніми від літер *Бо-* до *Бру-* включно і є продовженням попередніх матеріалів, дають досить повне уявлення про структуру, зміст і призначення цього словника.

Бобёр — річки: 1) л. Жигалки л. Насташки п. Росі п. Дніпра; *Боборь* (1864); 2) п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра; 3) п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра; *Бобрік* (1913), *Квашина* (1979), *Вобрык* (1880); пор. у бас. річки с. *Бобер* (СГУ, 59). Поширення таких назв на старожитніх слов'янських та індоєвропейських землях² і їхнє безафіксне оформлення свідчать про давнє походження гідронімів, що виникли внаслідок онімізації апелятива *бобёр*, який у праслов'янську добу міг зберігати, крім зоологічного, вихідне значення «коричневий»: псл. **bobrъ*, **bebrъ*, **bьbrъ*, рефлексом якого є укр. *бóрий*, споріднене з дінд. *babhrú-* «коричневий» з іс. **bhebhru-* (ЕСУМ 1, 216); пор. численні гідроніми *Бубрик*, *Бобровиця* переважно в бас. Середнього Дніпра (СГУ, 60), які виникли за ознакою «річка, озеро, місцевість і т. ін., де водяться бобри» або за відношенням до іншого топоніма з основою *Бобр-*, *Бобров-*. Паралельна назва *Квашина* постала як посесив на *-ина* від антропоніма *Кваша*.

¹ Початок публікації матеріалів з «Короткого етимологічного словника топонімів України» див. у № 3–4 за 2009 р. і № 2–3 за 2010 р. журналу «Мовознавство».

² Див.: Железняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя. — К., 1987. — С. 70; Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. — М., 1966. — С. 57; Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (Фрагмент реконструкції). — К., 1998. — С. 45.

Бобрадь — річки: 1) бас. Сули (її нижньої частини) л. Дніпра; 2) с. Глеваха Васильків. р-ну Київ. обл.; *Бобредь* (1864), *Бодаєвка* (1911); пор. с. *Бодаєвка* — тепер частина м. Боярки (СГУ, 59). Гідронім утворено за допомогою суф. -адь у збірному значенні (див. *Бериадь*), який спричинився до зміни наголосу і чергування -е- з нулем звука в слабкій позиції твірного *бобёр*. Назва р. *Бодаєвка* пос-тала внаслідок трансонімізації суміжного відантропонімічного ойконіма.

Бобриниць — місто, Кіровоград. обл. (АТП, 234), засн. 1767 р. (ГЕУ 1, 109). Ойконім утворено за допомогою суф. -иць у релятивно-демінітивній функції від суміжної назви р. *Бобринка*; пор. с. *Бобринка* в її басейні (СГУ, 59).

Бобриця — річки: 1) п. Дніпра в Київ. обл.; *Bobryca* (1600), *Bobrycz* (1931), *Ивковитница* (1892), *Вершина Бобрица*, *Суха Бобрица* (1854), *Бобрица* (1883), *Сухая Бобрица* (1900); 2) п. Дніпра в Черкас. обл.; *Бобрица* (1854), *Bobryca* (1880); 3) п. Ірпеня п. Дніпра; *Бобрица* (1159), *Bobryca* (1880), *Šviatec* (1880), *Святець* (1864) (СГУ, 59–60). Гідроніми утворено за допомогою форманта -иця в топонімічній функції від апелятива *бобёр*, який указує на наявність у водоймах відповідних тварин. Ареал поширення назв, їхня словотвірна структура й між-мовні зв'язки відповідають ознакам дериватів праслов'янського або давньору-ського походження (див. *Бобёр*). Паралельна назва ХІХ ст. *Святець* виникла як сакральна за допомогою суф. -иць у демінітивній функції від прикметника *святій* за відповідною характеристикою води.

Бовван — 1) гора, Хуст. р-н Закарп. обл.; 2) потік, л. Бистрого п. Ріки п. Ти-си л. Дунаю; *Бовван* (1971), *Бовван* (20-і рр. ХХ ст.), *Boiván*, *Бовван* (30-і рр. ХХ ст.); пор. поля *Вел. Бовваник* і *Мал. Бовваник*, ур. *Пéренізъ Бовванова*, р. *Бов-ванець* л. Збруча л. Дністра (СГУ, 60). Назва виникла шляхом онімізації багато-значного апелятива *боввân* «ідол, кумир, істукан», друс. *бълъванъ* «пень, стовп, колода, йолоп, ідол; [хвиля]» (< псл. **bъlvantъ*) (ЕСУМ 1, 218), яке на основі подіб-ності розвинуло в слов'янських мовах розгалужену систему географічних значень: пор. *болван* «великий валун», «кам'яна глиба», «уламок скелі», «колода», «мор-ська хвиля», «вал» та ін.; *болвани* «група стовпів», «каміня дивнуватої форми, зумовленої вивітряннями» (Мурзаев, 89). Щодо етимології твірного апелятива загальноприйнятої думки немає. Традиційно більшість дослідників вважає його давнім запозиченням з тюркських мов (від дтюрк. *balbal* «намогильний камінь, пам'ятник», сх. тюрк. *palvan* «борець, силач, герой», що походить від перс. *pāhlivān* «герой, борець» (ЕСУМ 1, 218). З огляду на загальнослов'янський ха-рактер топонімів, поширеність відповідних назв по всій Європі та наявні струк-турно-семантичні зв'язки в останній час ґрунтовну аргументацію праслов'ян-ського походження основи з іє. витоками запропонували В. Шульгач і Р. Козлова: псл. **bъlvantъ* < **bъlvantъ* < **bъlv-* з детермінативом -v- < іє. **bhel-* / **bhol-* / **bhľ-* «набухати; пухнути; напухнути; надуватися». Унаслідок фонетич-них змін у різних мовах і діалектах основа може бути представлена варіантами *Болв-*, *Балв-*, *Бовв-*, *Бавв-*, *Булв-*, *Велв-*, *Бав-*, *Бов-*³.

Бовдури — село, Бродів. р-н Львів. обл. (АТП, 276); пор. р. *Бовдурка*, *Бол-дурка*, *Boldurka* в Бродів. р-ні (СГУ, 60–61). Назва виникла внаслідок трансо-німізації множинної форми антропоніма *Бовдур*, в основі якого — апелятив *бовдур* «бовван, неотеса, йолоп» (ЕСУМ 1, 218), що є праслов'янським утворен-ням на -цгь в аугментативній функції від **bъldъ* / **bъlda* «щось округле, ви-пукле»⁴; пор. р. *Болда* в бас. Дунаю (СГУ, 62), а також назву скелі *Бовдур* на Іва-

³ Козлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія. Праславянські фонд : У 2 т. — Гомель, 2000. — Т. 1. — С. 61–70; Шульгач В. П. Знач. праця. — С. 52–53.

⁴ Козлова Р. М. Знач. праця. — С. 40–41.

но-Франківщині, утворену шляхом онімізації географічного терміна (ГТ) *бовдур* «скеля; великий камінь»⁵. Гідронім *Бовдурка* є релятивом на -ка від суміжного ойконіма.

Бовтиш — річка, л. Тясмину п. Дніпра (1888); *Болтыш* (1864), *Болтышка* (1900), *Балтышка* (1892), *Бовтушка* (1957), *Дригэн'а* (1971), *Бовтишка* (1979); пор. с. *Бовтишка* в бас. річки (СГУ, 61), *Болтиш*, *Бовтиш* (Лучик, 69); пор. оронім *Бовтиська западіна* (ГЕУ 1, 110). Гідронім утворено шляхом онімізації апелятива *бівтиш*, який розвинув географічне значення «річка з каламутною, непридатною для вживання водою» (пор. укр. діал. *бівтиш*, те саме, що *бівтень* «зіпсоване яйце»; ЕСУМ 1, 219) і виник за допомогою суф. -иш у субстантивній функції від основи дієслова *бівтати* «розмішувати рідину, струшуючи або колотючи її» (СУМ 1, 207) (< псл. **bŭltati* «бовтати»). Форми на -к(а) зумовлені впливом ойконіма *Бовтишка*, який є релятивом від гідроніма. Паралельна назва *Дригєня* має ознаки польського утворення із суф. -єнь / -єн(я) від основи, що зводиться до псл. **drŭgati*(se) «дрижати, трусити(ся), хитати(ся), смикати(ся)» (ЕССЯ 5, 137–138) і є калькою укр. *Бівтиш*⁶.

Богдан — річки: 1) п. Білої Тиси л. Тиси л. Дунаю; *Богданка*, *Богдан*, *Богданка* (1979), *Bohdan* (1935); 2) поблизу Пруту л. Дунаю в кол. Хотин. повіті; *Богдань* (1861); 3) потік, л. Зх. Прутця л. Пруту л. Дунаю; *Bogdan* (1890) (СГУ, 61); 4) селище міського типу в бас. р. *Богдан*, Рахів. р-н Закарп. обл. (АТП, 163), засн. у 1-й п. XVIII ст. (ГЕУ 1, 110). Назви виникли шляхом трансонімізації антропоніма *Богдан*, чому сприяла його прозора внутрішня форма з актуальною і для географічних об'єктів ознакою «богом даний». Ареал функціонування, наголос на першому складі та зімкнено-проривний -г- в окремих формах свідчать про ймовірні південнослов'янські впливи⁷.

Богова — 1) річка, с. Соснівка Іванків. р-ну Київ. обл.; 2) балка, л. Мокрої Козинки л. Білої п. Айдару л. Сівер. Дінця п. Дону (СГУ, 61). Гідроніми виникли як релятиви на -ов(а) від *бог* / *біг* «ідол» (< псл. **bogъ*, споріднене з дінд. *bhāgaḥ* «наділяючий, податель, пан, владики»; ЕСУМ 1, 219) за ознакою «вода — бог» або «місце, де стояв ідол, бовван», «місце, де поклонялися божеству». Про географічну семантику основи свідчать співвідносні апелятиви (див. *Бовван*) і суфікс -ов- у релятивній функції, якому протиставляється -ий (< *-ьї) у посесивній функції, що приєднується до *бог-* з християнським значенням у дериваті *божий* (дух, світ, служба і т. ін.); пор. аналогічного походження твірні основи гідронімів *Боговий Брід*, *Боговець*, *Богівка*, *Богівщина* (СГУ, 61). Можливий зв'язок гідронімів з germ. *bak-* «потік, ручай» (див. *Буг Південний*).

Богова Ступня — джерело, с. Криничуватка Устинів. р-ну Кіровоград. обл. Назва метафорична, виникла за формальною ознакою об'єкта — подібний до *ступні Бога*, позитивне (можливо, з язичницькими витоками) християнське сприйняття якого підтверджують цілющі властивості джерельної води (пор. гідроніми з основою *Жив-*). Мотивація мікрогідроніма знаходить пояснення як явище міфопоетичної символіки, особливо притаманної власним назвам давніх народів; пор. туркм. *Шакадам*, букв. «ступня (крок) шаха», *Гераклова Ступня*

⁵ Габора М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : Словник-довідник. — 2-е вид. — Івано-Франківськ, 2008. — С. 31.

⁶ Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. — Кіровоград, 1996. — С. 70–71.

⁷ Чука П. Прізвиська закарпатських українців: Історико-етимолог. словник. — Л., 2005. — С. 75.

(в Геродота) та ін.⁸ Подібну назву *Богова Криниця* на Прикарпатті М. Габорах пояснює як відантропонімну⁹.

Богодубів — місто, Харків. обл. (АТП, 437), відоме з 1571 р. (ГЕУ 1, 111). Ойконім виник як посесив на *-ів* від антропоніма **Богодух*; пор. прізви. *Легкодух* (Кравченко, 175), б. *Богодубова* в бас. Азов. моря (СГУ, 61).

Богодубина — річка, п. Громоклії п. Інгулу л. Пд. Бугу; *Богодубина* (1850), *Богодубина* (1957). Назва утворена шляхом онімізації форми жін. роду субстантивованого прикметника *богодубиний* «божого душі», виражена яким ознака могла приписуватися життєдайній воді степової річки¹⁰.

Богородича — джерело, с. Вербова Голованів. р-ну Кіровоград. обл. (Лучик, 71). Назва утворена шляхом онімізації апелятива *богородича* і персоніфікації джерела на основі уявної ознаки про його здатність допомогти людині животворною водою. Такий мотив номінації водних об'єктів поширений у місцях, де гостро сприймається життєдайна сила води; пор. похідні від відповідних назв монастирів гідронім *Богородич* (Карпенко, 102), оронім *Богородицька* (Габорах, 31), пов'язану з апелятивом *богородича* або з бот. *богородична трава* назву потоку *Богородичний* (СГУ, 61)¹¹; споріднена назва смт *Богородчани* на Івано-Франківщині (АТП, 187) є відкатойконімною.

Богуслав — місто, Київ. обл. (АТП, 209); *Богоуславль* (1195), *Бъгуславль* (1196), *Пятиславль* (1196), *Богуславль* (1592), *Boguslaw* (серед. XVII ст.), *Богуславль* (1864) (ЕСЛГНПР, 20). Ойконім виник як посесив на **-їь* від друс. імені *Богуславъ* (<псл. **Boguslavъ* «той, хто славить бога») ¹². Із занепадом зредукованих і ствердінням губних в українській мові слідів посесивного **-їь* в основі ойконіма не збереглося; пор. похідну назву р. *Богуславка* (СГУ, 61), с. *Богуслав* на Дніпропетровщині, нп *Богуславець*, *Богуславка* (АТП, 586). Паралельне друс. *Пятиславль*, очевидно, є помилковим записом або нерегулярною назвою, утвореною за аналогічною моделлю посесива.

Бодакві — річка, л. Сули л. Дніпра; *Бодаква* (1684), *Будаква* (1785), *Батаква* (1789), *Будава*, *Бодава* (1913); пор. с. *Бодаква* в бас. річки (СГУ, 61). Назва належить до обмеженої групи архаїчних гідронімів на *-кв(а)*, які не виявляють чітких етимологічних зв'язків. За формальними ознаками (фіналь *-ква*) вона тяжіє до германських або іллірійських утворень, однак такі сліди нехарактерні для топонімії Лівобережної України. Можливо, це псл. дериват із суф. **-va*, похідний від апелятива **bodakъ* «будяк» з **bodti* «колоти» (ЕСУМ 1, 280); пор. назву р. *Бодяка* в бас. Дніпра на Житомирщині (СГУ, 62) і співвідношення лівобережних гідронімів *Гьлта*, *Гьлтъ* — *Голтва* з праслов'янськими витоками¹³. До псл. **bodati* «колоти» можуть бути зведені варіанти гідроніма *Бодава*, *Будава*; пор. діал. *бодава*, *будава* «голка» (ЕСУМ 1, 227). Ойконім *Бодаква* — семантичне утворення від гідроніма.

Болград — місто, Одес. обл. (АТП, 326), засн. 1821 р. (ГЕУ 1, 113). Можливі дві етимології ойконіма: 1) від болг. діал. *бол.* «великий» і південнослов. *град* «місто» за моделлю назви *Белград*¹⁴; 2) від *Болг-град* за ознакою «болгарський

⁸ Лучик В. В. Знач. праця. — С. 73.

⁹ Габорах М. М. Топонімія Галицької Гуцульщини: Етимологічний словник-довідник. — Івано-Франківськ, 2011. — С. 48.

¹⁰ Лучик В. В. Знач. праця. — С. 73.

¹¹ Там же. — С. 71.

¹² Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. — К., 1985. — С. 20.

¹³ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация. — М., 1968. — С. 72–73.

¹⁴ Никонов В. А. Знач. праця. — С. 59.

град», яку раніше й нині пов'язують з ойконімом місцеве населення та дослідники¹⁵; пор. лиман *Болградський Сивашик* на Запоріжжі (ГЕУ 1, 114).

Болда — річка, бас. Дунаю в Одес. обл. (СГУ, 62). Давнє слов'янське утворення від псл. **bьldъ / *bьlda* «щось округле, випукле»¹⁶, яке первісно могло стосуватися рельєфу берега; пор. ГТ *бѡвдур, бовѡн* у зв'язку з *Бѡвдури, Бовѡн*, а також *Болдіни гори* (див.), р. *Болдир* у бас. Міусу (СГУ, 62).

Болехів — місто, Долин. р-н Івано-Франків. обл. (АТП, 191), відоме з XIV ст. (ГЕУ 1, 114). Ойконім виник як посесив на *-ів* (< *-овъ*) від гіпокористики **Болехъ* реконструйованого антропоніма **Болестрахъ* або поширеного *Боле-славъ*; пор. відому з XIV ст. відантропоніму назву поселення *Болестрашичи* (Худаш-Демчук, 60), пізнішу відкатоїконіму назву с. *Болехівці* Дрогоб. р-ну Львів. обл. (АТП, 279), с. *Болохів* і р. *Болохівка* на Івано-Франківщині (ЕСЛГНПР, 22; СГУ, 63).

Болдіни гори — підвищення, м. Чернігів; *Болдины горы* (1074), на *Болдины горахъ* (1074), *гору Болдыню* (1069) (ЕСЛГНПР, 21–22). Оронім виник як лексикалізоване словосполучення з опорним ГТ *горб* «підвищення земної поверхні» в множині (< псл. **gora* «гора»; ЕСУМ 1, 562–563) та відантропонімом означенням, що становить посесив на *-ин-* у формі *pluralia tantum* від друс. особового імені *Болда*¹⁷ (див. *Болда*).

Бондаріха — річка, п. рук. Дніпра в Обухів. р-ні Київ. обл. (СГУ, 63). Назва утворена від антропоніма *Бондар* за допомогою суф. *-их(а)* в топонімії посесивно-релятивній функції. Первісно цей формант мав стилістично забарвлене (знижене) словотвірне значення «особа жіночої статі відносно чоловіка з відповідним ім'ям, прізвиськом, прізвиськом», а згодом став продуктивним і в місцевій топонімії з семантикою «географічний об'єкт, належний або який має стосунок до носія антропоніма, що виступає твірним словом у дереватах на *-их(а)*; пор. р. *Бондарка* п. Синюхи л. Пд. Бугу, *Бондаруха* л. Синиці л. Пд. Бугу (СГУ, 63).

Борівка — 1) гора, с. Осмолода Рожнятів. р-ну Івано-Франків. обл.; *Буревка, Borewka* (1932); 2) хребет, між Рожнятів. і Богородчан. р-нами; *Borewka*; 3) перевал, там же; *Przelec Borewka* (2006) (Габора, 34). Оронім виник за допомогою форманта *-к(а)* в релятивній функції від діал. прикметника **боревий*, в основі якого ГТ *бір* «сосновий ліс», можливо, під впливом спорідненого діал. *борівка* «брусниця; чорниця; буяхи» (ЕСУМ 1, 230); пор. ойконіми п. *Boroówka, Borówki* та ін. (NMP 1, 303–304).

Боржава — 1) річка, п. Тиси л. Дунаю; *Боржѡва, Быржава* (1971), *Сінявка, Боржова, Берѡжава, Мѡтка* (1972), *Бережѡва* (1929), *Borsua, Borsva* (1963), «do *Boršovi*» (1929); 2) полонина *Borzava* в бас. річки (1929); 3) населений пункт Берегів. р-ну Закарп. обл. (СГУ, 64); гірський масив, у межах Закарп. обл. (ГЕУ 1, 117). У мадярських текстах назва згадується близько 1200 р. (Німчук 1976, 23–24). Вона утворена за допомогою топонімічного форманта **-ava* індоевропейського походження в значенні «наявність певної ознаки» від діал. *боржій* «швидше» з *борзий* «швидкий» (< псл. **bьrзь*) (ЕСУМ 1, 230) або безпосередньо від основи *борз-* додаванням йотованого варіанта суф. **-java*; пор. закарп. *боржава* «спритна, моторна жінка», давньослов'янське жіноче ім'я *Brzava*, співвідносне з прикметником *борзий* «швидкий», прізвисько *Боржун* від тієї ж основи (Чучка, 82), гідроніми *Боржачка, Боржиха, Бѡрина* (2) (СГУ, 64–65), південно-

¹⁵ Карпенко Ю. А. Топонимия болгарских сел Одесской области (вопросы топонимического взаимодействия языков) // Историческая ономастика. — М., 1977. — С. 199–200.

¹⁶ Казлова Р. М. Знач. праця. — С. 40–41.

¹⁷ Етимологічний словник літописних... — С. 21–22.

і західнослов'янські *Брзава*, *Brzava* (Ліаді, 162–163). Словотвірний тип на **-ав(а) / -јав(а)** виявляє найвищу продуктивність у Верхній Наддністрянщині, на Закарпатті, в Моравії, на іллірійських (західнобалканських) землях¹⁸; пор. ще гідроніми *Водава*, *Жижава*, *Кичерава*, *Сучава*, *Черхава* та ін. (СГУ, 115, 196, 249, 551, 607). Паралельна назва р. *Синявка* виникла за кольором води (див. *Синюха*).

Борзнá — 1) річка, п. Дочі п. Дивиці л. Лошу л. Десни л. Дніпра; *Борзна*, *Борзенка* (1913), *Борзна* (1786), *Borozna* (1931); 2) місто в бас. річки, Чернігів. обл. (СГУ, 64), засн. у XVI ст. (ГЕУ 1, 118). Гідронім утворено за допомогою ад'єктивного за походженням форманта **-н(а) / -н(я)** в топонімній функції від основи прикметника *борзий* «швидкий»; пор. співвідносний ГТ *борзина* «швидка течія; поріг; переказ на річці», р. *Бързина* в Болгарії, р. *Брзина* в Чехії, р. *Борзенка* в Росії та ін. (Мурзаєв, 93), рр. *Борзенка*, *Борзинка* в бас. Дніпра, потік *Борзя* в бас. Тиси л. Дунаю в Україні (СГУ, 64). Ойконім *Борзнá* виник шляхом трансонімізації суміжного гідроніма, про що свідчить семантика основи; пор. ще гідроніми *Боржáва*, *Бóриня*.

Борíня — 1) річка, л. Стрия п. Дністра (1892); *Борыня* (1917); 2) селище міського типу в бас. річки, Турків. р-н, Львів. обл.; *Borynia* (1880) (СГУ, 64), *Бóрина*, відоме з 1552 р. (ГЕУ 1, 118). Гідронім утворено за допомогою непродуктивного суф. **-ни(я)** (< псл. **-уль / *-уні*) в топонімній функції від ГТ *бір* (< псл. **borъ*) «сосновий ліс», а ойконім — способом трансонімізації назви річки. Топонімна модель на **-уль / *-уні* поширена переважно в Західній Україні й на польських землях; пор. оз. *Boryń* у бас. Вісли (Корепанова, 49), польські топоніми *Borynia* (3), *Borynia Dolna*, *Borynia Górna*, антропоніми *Boryńska*, *Boryński* (Шульгач 2003, 71), в укр. діалектах споріднене бот. *борина* «брусниця; чорниця; журавлина» (ЕСУМ 1, 230).

Боріс — річка, л. рук. Сули л. Дніпра; Семенів. р-н Полтав. обл. (СГУ, 64). Етимологія назви неясна. О. Трубачов пояснює її як «антропонім у функції гідроніма»¹⁹, що мало ймовірно. Можливо, вона сформувалася як наслідок народної етимології діран.(авест.) *barəz-* «високий» (Абаєв 1, 239) за відповідною ознакою берегів; пор. р. *Борішшка* в бас. Убеді п. Десни л. Дніпра і можливо споріднену назву р. *Борішпілька*, *Боришполка* (СГУ, 64).

Борисла́в — місто, Львів. обл. (АТП, 275), відоме з 1387 р. (ГЕУ 1, 119). Ойконім виник як посесив на **-їь* від друс. особового імені *Бориславъ*; пор. двір *Бориславль* (XII ст.) у Києві (ЕСЛГНПР, 23). Омонімія ойконіма і твірного антропоніма зумовлена втратою ознак суф. **-їь* унаслідок ствердіння кінцевого губного **-в** в українській мові; пор. рос. *Ярославль* і укр. *Ярослав*.

Боріспіль — місто, Київ. обл. (АТП, 210), відоме з 1590 р. (ГЕУ 1, 119). Назва утворена внаслідок субстантивації усіченої основи композитного прикметника *Борис(о)пільський*, що виник від стар. *Борисово Поле* з твірним ГТ *пóле* і присвійним прикметником, похідним від особового імені *Борис*; пор. *Новгород від нов(о)городский* (Фасмер 1, 194).

Борисфен — найдавніша з писемно зафіксованих назва Дніпра; *Βορυσθένης* (V ст. до н. е. в Геродота), *Boristhenes*, *Borystenes* (XIV–XVII ст.) (СГУ, 173), яка функціонує переважно в художній літературі та в трансонімізованих назвах, зокрема в ергонімії. Етимологія гідроніма остаточно не з'ясована. Найпереконливішою є думка О. Стрижака про те, що дгр. *Βορυσθένης* (лат. *Boristhenes / Borysthenes*) являє собою греко-римський фонетико-метатезний відповідник міс-

¹⁸ Трубачев О. Н. Знач. праця. — С. 49–60.

¹⁹ Там же. — С. 218.

цевого (скіфського) *Δάναπρις* (лат. *Dāna-pris*, звідки друс. *Дънѣпръ*), при засвоєнні якого відбулося переставлення компонентів композита з відповідними (закономірними) звуковими змінами в основах: *Δάν-*: *ῥέν-* і *Вор-*: *-пр-*²⁰. З огляду на першу письмову фіксацію іраномовного *Δάναπρις* лише в VI ст. н. е., що зовсім не означає його відсутності в часи Геродота, допускають походження назви з діран. **vourustāna* «широке місце» (Фасмер 1, 518), **Varustāna* «Широка область», адже топонім позначав нижню (найширшу) течію Дніпра, навколишній степ, Дніпро-Бузький лиман з островом Березань, місто й торговище, тобто широку місцевість, яку заселяли *боресфеніти*; пор. аналогічну за семантикою і кількістю основ козацьку назву цієї території в бас. Нижнього Дніпра *Великий Луг*²¹. Та обставина, що назва *Борисфен* виникла в античні часи, коли в давньогрецькій топонімії значним був міфологічний компонент, робить імовірною ще одну етимологію — її походження від основи дгр. *Βορέας* (койне *Βορῆς*) «Борей — бог північного вітру» і *-σθεν-* «вузький прохід, тіщина тощо»²²; пор. міфологічні мотиви, пов'язані з основою гідроніма: *Борисфен* — бог Дніпра, «*борисфени*» — монети місцевої чеканки, на яких були зображені бог р. *Борисфену*, Афіна — богиня мудрості та Деметра — богиня хліборобства (пор. скіфи-хлібороби); *Борисфеніда* — муза Аполлона, первинно «німфа джерел»; книжне «*Борисфенівна*» — дочка р. *Борисфену*, героїня скіфського генеалогічного фольклору²³, а також псл. міфопоетичне *Дніпро-Славута*.

Борі́мля — 1) річка, п. Ворскли л. Дніпра; *Боромля* (1913); 2) село *Боромля* в бас. річки, Тростян. р-н Сум. обл. (1659); 3) річка, пр. Чаші л. Сейму л. Десни л. Дніпра; *Борóвля* (1966) (СГУ, 64); 4) *Борóмля* — зоологічна пам'ятка природи державного значення, Конотоп. р-н Сум. обл. (ГЕУ 1, 121). Назва виникла як посесив на **-ja*, який розвинувся на східнослов'янському ґрунті в *-ля* (< **-l'a*), від антропоніма з основою дієприкметникового походження *Бором-* < псл. **Boromъ* (Шульгач 2008, 230), утвореною за допомогою **-om-* від псл. **borti* «бороти» (ЕСУМ 1, 234), або від композита **Borimирь*. Первинним, очевидно, був ойконім чи топонім, який називав місцевість з річкою та поселенням, що належала власникові з іменем **Boromъ*. Чергування губних *-м-* / *-в-* у варіанті *Борóвля* належить до поширених в українських говорах фонетичних явищ; пор. споріднену назву р. *Боромóлка* на Житомирщині (СГУ, 65), гідроніми та ойконіми *Бурі́мка* у Черкас. і Чернігів. обл. (СГУ, 77).

Борло́ва — річки на Чернігівщині: 1) л. Лисогору л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1967); 2) пр. Тростянця п. Сули л. Дніпра; *Борловая* (1852) (СГУ, 64). Гідроніми ізолювані, можливо, утворені шляхом онімізації форми жін. роду діал. *барлóвий* / **борловій* з основою збереженого в рос. діалектах *бóрла* «косуля» (Фасмер 1, 127). Мотиваційною ознакою в такому разі послужила насиченість місцевості косулями (пор. гідроніми *Бобрóва*, *Вепрóвець*, *Тúрова* тощо; СГУ, 60, 96, 575) або її подібність до борлової шкіри: пор. рос. діал. *борловая шкура* «шкура, добута восени», специфіка якої впливає з похідного *борловéть* «набувати червонуватого відтінку» (Елиасов, 67).

Боровá — річки, села, балка, яр (СГУ, 65; АТП, 578). Назви утворено шляхом онімізації прикметника *боровій* «стос. до *бору*» у формі жін. роду, яка узгоджується з відповідною категорією номенклатурного імені; пор. яр. *Боро-*

²⁰ Етимологічний словник літописних... — С. 55–56; *Стрижак О. С.* Етнонімія Геродотової Скіфії. — К., 1988. — С. 144.

²¹ *Стрижак О. С.* Зазнач. праця. — С. 138–139, 143–144.

²² Там же. — С. 144.

²³ Там же. — С. 141–142, 136.

вій, р. *Боровенька*, р. *Боровиця* (СГУ, 65), друс. пос. або ур. *Борови* (1190) (ЕСЛГНПР, 24), сс. *Борове* (АТП, 587), *Борове́ озеро* (ГЕУ 1, 121).

Борові́к — річка, п. Борово́ї л. Сівер. Дінця п. Дону (1781); *Борово́к* (1782), *Боровскъ* (1918), *Боровичка* (1908), *Боровянка* (1773), *Боровенка* (1775), *Бол. Боровская* (1786), *Борогу́скъ* (1769), *Оровенька* (1781), *Боровська річка* (1967) (СГУ, 65). Гідронім виник як демінутив на **-ик** від назви р. *Боровá*, в яку впадає р. *Боровик*; пор. р. *Нагольчик* п. *Нагольної*, потік *Тлумачик* пр. *Тлумача*, р. *Стирик* п. *Стиру* та ін. (СГУ, 382, 530, 566). Можливе її утворення за допомогою суф. **-ик** у гідронімній функції безпосередньо від прикметникової основи *боров-* «стос. до бору»; пор. назви рр. *Кропивник*, бб. *Круглик*, рр. *Лозовик*, *Осовик* та ін. (СГУ, 292, 293, 323, 405).

Бородіно́ — селище міського типу, Тарутин. р-н Одес. обл. (АТП, 336), засн. 1816 р. (ГЕУ 1, 121). Назва виникла на честь відомого з часів Вітчизняної війни 1812 р. поселення під Москвою, де відбулася героїчна битва росіян з французами. У її основі антропонім *Бородін* або *Борода*; пор. *Бородіно* в Криму, *Бородине* в Сум. обл. (АТП, 587), перенесене з Росії *Тарутине*.

Бородя́нка — селище міського типу, Київ. обл. (АТП, 211), відоме з поч. XVI ст. (ГЕУ 1, 121). Ойконім виник за допомогою суф. **-янк(а)** (< *-я́нка) в топонімній функції від апелятива *борода* в ботанічному значенні «трава, яку не може захопити коса», «кущ жита, який залишають на ниві наприкінці жатви», «рослина *Usnea barbata* — борода лісова» (Грінч. 1, 87).

Борозна́ — річка, пр. Сули л. Дніпра (1859) (СГУ, 65). Назва утворена шляхом онімизації апелятива *борозна́* (< псл. **borzda*) «довга, рівна заглибина в землі, проведена плугом» (СУМ 1, 219) за подібністю до подовжньої заглибини в ґрунті або від ГТ *борозна́* «окреми́й ка́мінь» (СНГТК, 28); пор. слов'янські гідроніми, які зводяться до псл. **Borzda* < **borzda* «рів з водою, канава, глибоке місце на річці» (ЕССЯ 2, 220; Іліаді, 156). Можливо, гідронім виник за допомогою форманта **-на / -ня** в топонімній функції від прикметника *бо́рзий* «швидкий», в основі якого вставлений **-о-** розвинувся або внаслідок так званого другого повноголосся, чи за аналогією до *борозна́*; пор. *Borozna* — варіант гідроніма *Борзна́*, назву р. *Борозе́нка* в бас. Сули з варіантами *Борзенка*, *Борозна*, с. *Борозенка* Ромен. р-ну Сум. обл. (СГУ, 65).

Бороня́ва — 1) потік, с. Липецька Поляна Хуст. р-ну Закарп. обл. (XX рр. XX ст.) (СГУ, 65); 2) село, Хуст. р-н Закарп. обл. (АТП, 166). Давнє українське утворення на **-яв(а)** в топонімній функції із вказівкою на наявність ознаки, названої твірним апелятивом *boróна* (діал.) «захист», що походить від псл. **bornъ* «сварка, битва, боротьба», утвореного від **borti* «бороти»; пор. *борня́*, *оборо́на*, діал. *розборо́на* (ЕСУМ 1, 233, 234). Імовірність походження топоніма *Бороня́ва* в етимологічному гнізді **borti* «бороти» підкріплюється паралелями в інших слов'янських мовах (див. Іліаді, 155) та акцентологічно: пор. поблизу села р. *Бороня́вка*.

Боршга́ль — річка, поблизу Когильника, вп. в лим. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер (1861); с. *Боришта́ль* у кол. Акерман. пов., сучас. Одес. обл. (СГУ, 66). У топонімії України назва ізольована. Можливо, вона виникла від германського (німецького або ашкеназького, їдиш) *Born* «джерело» і *steil* «крутий, звислий, обривистий» за ознакою «річка, яка бере початок з джерела на крутому, обривистому схилі». Ойконім утворився внаслідок метонімічного перенесення на поселення гідроніма, в основі якого відбулася дієреза (спрощення групи приголосних) для зручності вимови іншомовного слова, а в назві населе-

ного пункту **-и-** могло з'явитися внаслідок неточної передачі графічно подібного до нього **-н-** (герм. **-n-**) або з орфоепічних причин.

Борщів — місто, Терноп. обл., відоме з 1456 р. (ГЕУ 1, 122). Ойконім постав як посесив на **-ів** від антропоніма *Борщ* (Редько, 79); пор. сс. *Борщів*, *Борщівка* (АТП, 587), яр. *Борщів* у бас. Сівер. Дінця (СГУ, 66).

Боса — 1) балки (2), бас. Сівер. Дінця; *Босая*; 2) річка, л. Чорної бас. Чорного моря — гідрографічна система Севастоп. м/р в Криму (СГУ, 67). Гідроніми виникли внаслідок онімізації субстантивованого прикметника жін. роду *боса* в несавідченому переносному значенні «позбавлена рослинності, чиста місцевість»; пор. чоловік з *босою губою* «чоловік без вусів» (Грінч. 1, 89), синонімічний ГТ *лісий* «позбавлений рослинності; голий (про землю, гори тощо)», ужитий у близькому значенні *шутий*, які відбилися в топонімії²⁴, а також назву б. *Боса* і суміжного ур. *Босьий ліс* у бас. р. *Босівка* в Лисян. р-ні Черкас. обл. (СГУ, 67), топонімне середовище яких указує на географічне значення прикметникової основи *бос-*, особливо назва урочища. Подібно до загальнослов'янського *ліса* (гора) (див. *Ліса Горá*) основа *Бос-* може відбивати демонологічні дохристиянські вірування слов'ян; пор. назви демонів у Карпатах *Бос*, *Боса*, *Босак*²⁵.

Боса́ха — річка, пр. Многи л. Удаю п. Сули л. Дніпра (1786); *Босахова* (1902) (СГУ, 67). Гідронім виник унаслідок онімізації тюркського за походженням ГТ *босага* «сопка або інше підвищення, яке круто спускається до порівняно широкого продовгуватого пониження між горами або горбами» (< *босага* «двірний кояк; поріг») (Мурзаев, 94), перенесеного з Алтаю і Середньої Азії кочовими народами, можливо, під час монголо-татарської навали. Чергування задньоязикових **-г-** / **-х-** — поширене явище в тюркських мовах.

Ботанічне — селище міського типу, Ялтин. м/р Крим. АР (АТП, 258). Ойконім виник унаслідок онімізації субстантивованого прикметника у формі сер. роду *ботанічне* «стос. до *ботаніки*», що узгоджується з номенклатурним іменем *селище*; мотивувальною ознакою назви послужило заснування поселення як центру в галузі ботанічних досліджень Криму.

Ботар — річка, л. Тиси л. Дунаю у Виноградів. р-ні Закарп. обл.; *Ботар'* (1953), *Батар*, *Ботарь* (20-і рр. XX ст.), *Batar*, *Батар* (30-і рр. XX ст.); пор. с. *Bothar* (1216), пізніше *Bathaar*, *Bathar*, *Bathor*, ур. *Popri Batár* (1929), с. *Батар* (СГУ, 67). Гідронім виник унаслідок онімізації друс. *бътарь* «бочка» (Срезн. 1, 199) (пор. можливий зв'язок псл. **бъцька*, **бъць* «бочка» з двн. *botahha* «бочка, чан, діжка»; ЕСУМ 1, 240) за метафоричною ознакою «подібна до діжки ємність, наповнена водою». Україно-словацько-мадяро-румунські міжмовні зв'язки на Закарпатті могли позначитися на функціонуванні гідроніма, ойконіма та антропонімів (прізвищ) з основою *Ботар-*: пор. слц. діал. *botár* «майстер, що шие боти», угор. прикм. *batári* від ойконіма *Batár*, молд. арх. *ботар* «вуздечка» (Чучка, 86).

Боярин — хребет, полонина, найвища гора на ньому (1675 м), с. Бистриця Надвірн. р-ну Івано-Франків. обл.; *Bojaryn* (1788), *grzbiet Bojaryn* (2006) (Габора, 35). Назва постала як онімізований посесив на **-ин** від ст. укр. *бояр* «великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище» (ССУМ 1, 116), *боярь* «боярин» (ЕСУМ 1, 241). Морфологічні ознаки ороніма

²⁴ Лучик В. В. Зазнач. праця. — С. 62–63.

²⁵ Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / Відп. ред. І. М. Железняк. — К., 1992. — С. 182.

свідчать про його виникнення у зв'язку з ГТ *хребет* і наступне поширення способом синекдохи на інші об'єкти, що розташовані на хребті.

Боярка — річки: 1) в бас. Синюхи л. Пд. Бугу; *Bojarka* (1880); пор. с. *Боярка* в Черкас. обл.; 2) у бас. Тетерева п. Дніпра; *Bojarka* (1593); 3) у бас. Прип'яті п. Дніпра; 4) у бас. Оржиці п. Сули л. Дніпра (1848) (СГУ, 67); 5) місто, Київ. обл. (АТП, 217), засн. 1868 р., до 1956 — *Боярка-Будаївка* (ГЕУ 1, 124). Ойконім утворено за допомогою суф. **-к(а)** в релятивній функції від апелятива *бояр* (див. *Боярин*) або від похідного антропоніма з основою *Бояр-*; пор. назву с. *Боярка* в Одес. обл., утворену від прізвища *Боярський* (ТПСО, 14–15). Гідроніми, імовірно, походять від збереженого в зх. рос. діал. бот. *боярка* «бояришник; глід, ягода глоду» (ЕСУМ 1, 241), хоч така мотиваційна ознака могла стосуватися будь-якого географічного об'єкта на місцевості з відповідною рослинністю, у тому числі й поселення.

Брага — річка, п. Рову п. Пд. Бугу; *Braha* (1880) (СГУ, 68). Назва виникла внаслідок онімізації іншомовного (кельтського або тюркського) за походженням апелятива *бра́га* «рід напою з просяного солоду, відходи горілчаного виробництва, якими годують худобу» (ЕСУМ 1, 242) за смаковими властивостями води; пор. *Бра́га* — луг поблизу винокурного заводу, *Бра́жня* — луг на Чернігівщині (Черепанова, 46), *Брага* — село на Хмельниччині (АТП, 483).

Брагинівка — селище міського типу, Петропавлів. р-н Дніпропетр. обл. (АТП, 88). Назва утворена за допомогою суф. **-івк(а)** у релятивно-посесивній функції від рос. антропоніма *Брагин*; пор. прізвищеві назви XVI–XVII ст. *Брага*, *Брагин* (Веселовский, 48–49).

Бражине — селище міського типу, Сніжн. м/р Дон. обл. (АТП, 110). Ойконім виник як посесив на **-ин(е)** від антропоніма *Брага*; пор. б. *Бра́жина* в бас. Самари (1863) (СГУ, 68), ліс *Бра́жин Ліс*, яр *Бра́жин Прорі́з*, бол. *Бра́жине Болото* на Сумщині (Черепанова, 46).

Браїлів — селище міського типу, Жмерин. р-н Вінн. обл., засн. у XV ст. (ГЕУ 1, 125). Ойконім виник як посесив на **-ів** від антропоніма *Браїло*, *Броїло* з основою діал. *брóти* «колобродити, пустувати, витворяти» (ЕСУМ 1, 261); пор. польське прізвище *Broilo* з аналогічною основою *broíc* (Rymut 1, 54).

Брак — річка, п. Остра л. Десни л. Дніпра; *Бракъ* (1913) (СГУ, 68). Назва утворена способом онімізації діал. *брак* «відходи після спалювання дров, соломи тощо; гній з рани» (ЕСУМ 1, 243). На момент номінації гідронім міг характеризувати прибережну місцевість або воду річки за її забрудненістю, заболоченістю; пор. бол. *Браковé* й бол. *Брач* на Чернігівщині (Черепанова, 46), р. *Бракі* пр. Згару л. Пд. Бугу у Вінн. обл. (СГУ, 68).

Бра́ниця — л. Трубежа л. Дніпра; *Грабаровка*, *Браница* (1913), *Броница* (1856) (СГУ, 68). Давнє утворення за допомогою форманта **-иц(я)** (< *-ica) в топонімній функції від псл. **brъna* «болото, мочар», яке у слов'янських мовах дало рефлекси **bren-* / **bryn-* / **bran-* / **bron-* / **brun-*, або похідного прикметника **brъnъlъ* «болотистий», у якому після занепаду зредукованих відбулося стягнення однакових приголосних: пор. польські ойконіми *Branica*, *Brynica* (NMP 1, 330, 370), укр. гідроніми *Бра́ничка* (релятив від назви с. *Браниця*) (СГУ, 68), назви сс. *Бране Поле* на Київщині, *Брани* на Волині, *Бранок*, *Браниця* на Чернігівщині, *Бронне* на Рівненщині, *Бринь* на Івано-Франківщині (АТП, 588), назву поля *Брань* і назву озера з мулистим дном *Бру́но* на Волині (Аркушин 1, 69, 74), назву оз. *Бру́но* на Сумщині й оз. та бол. *Бро́нка* на Чернігівщині (Черепанова, 47), можливо, ойконіми *Броница* на Волині, Житомирщині та Львівщині, *Бронька* на Закарпатті (АТП, 588), літописне *Брънь Къндъжъ* (ЕСЛГНПР, 24),

назву потоку *Бра́нища* в Міжгір. р-ні Закарп. обл. (СГУ, 68), більшість яких функціонує на Поліссі.

Братенія — річка, л. Ворскли л. Дніпра; на межі Харків. і Белгород. (у Росії) обл.; *Братиница*, *Bratinca* (1913), *Братаница* (XVI–XVII ст.), *Бротиница* (XVII ст.), с. *Братениця* у Великописарів. р-ні Сум. обл. (СГУ, 68), с. *Братениця* Богодухів. р-ну Харків. обл. (АТС, 438). Гідронім і ойконіми утворені за допомогою **-иц(я)** в топонімній функції від апелятива *братан* «племінник»; пор. р. *Братанія* (СГУ, 68). Ареал поширення топонімів свідчить про можливість їхнього походження у зв'язку з рос. діал. *братынь* «велика чаша», *братіна* «кружка для пиття» (< псл. **bratynь* утворене від пасивного дієприкметника **bratь* за допомогою **-уь** у гнізді **brati*)²⁶.

Братське — селище міського типу, Миколаїв. обл. (АТП, 307). Назва виникла наприкінці XVIII ст. паралельно до відантропонімних похідних *Станьковичево*, *Живковича* внаслідок онімізації субстантивованого прикметника на **-ськ(е)** з основою апелятива *брат*, який у середовищі переселенців-старообрядців з Росії мав значення «член братства»²⁷ (Лобода, 33). Очевидно, така сама мотиваційна ознака відбита в ойконімах *Братське*, поширених у Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Сумській, Херсонській областях і в Криму, де російськомовний вплив досить вагомий.

Бра́цлав — селище міського типу, Немирів. р-н Вінн. обл. (АТП, 24), відоме з 1362 р. (ГЕУ 1, 126). Ойконім виник як посесив на **-їь** *Братиславь* від чоловічого імені *Братиславъ*. Зміни в його структурі зумовлені ствердінням губного **-в-** у кінці слова і редукацією **-и-** в слабкій позиції, після чого звукосполучення **-тс-** дало африкату **-ц-**. Імовірно, спорідненими є болг. *Преслав*, п. *Вроцлав* (кол. *Breslau*, *Бреслау*), слц. *Братислав* (Никонов, 63, 90); пор. ще польське с. *Bracław*, яке пов'язують з особовим іменем **Bracisz* (NMP 1, 327), похідним від антропооснови *Brat-*.

Бребеніскул — одна з найвищих вершин Карпат (2032 м) на межі Івано-Франків. і Закарп. обл. (ГЕУ 1, 126); *Бербенеська*, *Бербенеска*, *Brebenieskul* (1932) (Габора, 37). Оронім румунського походження, виник за допомогою суф. **-esk-ul** у релятивно-атрибутивній функції від апелятива *brebenoc* «барвінок» (див. Габора, 37); пор. похідну назву озера *Бребеніскул* (ГЕУ 1, 126).

Брезь — річка, л. Сарати, вп. в лям. Сасик (Кундук) між рр. Прут і Дністер в Одес. обл.; *Брезь*, *Бирзай* (1979) (СГУ, 69). Назва румунського походження, утворена в молдавському середовищі від основи південнослов'янського антропоніма *Брез-* / *Брыз-* (< псл. **berz-* «береза; білий») за допомогою суф. **-оая** в релятивній функції. Форма **Брезоая* зазнала фонетичної трансформації (спрощення **-а-**) у зв'язку з усуненням непритаманного для слов'янських мов зіяння і набуттям морфологічної категорії чол. роду. У варіанті *Брезь* спростився звук **[о-]**, а у формі *Бирзай* відбулася метатеза, можливо, під впливом поширеного румунсько-молдавського прізвища *Бирзул*.

Брескул — 1) гора, смт Ворохта Яремч. м/р Івано-Франків. обл.; *Breskul* (1932), *Breskul* (1935) (Габора, 37); 2) озеро на зх. схилі г. *Брескул*, Рахів. р-н Закарп. обл. (ГЕУ 1, 127). Оронім не має переконливої етимології (див. Габора, 37). Можливо, він пов'язаний з топонімами *Бреща*, основа яких має ознаки іллірійського походження.

²⁶ Илиади А. И. Этимологические заметки по славянской лексике. 6–12* // *Slavia orientalis*. — 2006. — Т. 15. — N 3. — С. 396.

²⁷ Лобода В. В. Топонімія Дніпро-Бузького межириччя. — К., 1976. — С. 33.

Бреч — річка, л. Снову п. Десни л. Дніпра; *Бречь* (1729–1730, 1742), *Бречь*, *Бречица*, *Бречка* (1859); пор. нп *Бреч*, р. *Бречиця* п. Бречі (СГУ, 69). Назва належить до етимологічно затемнених, її пов'язують з польським гідронімом *Brok* у бас. Зх. Бугу і виводять з п. *broczyć* «обливати, змочувати», тобто як субстантив на *-їь від дієслівної основи з палаталізацією кінцевого приголосного²⁸. Такою основою було псл. **brotiti* (можливо, **bretiti*) «забарвлювати в червоний колір коренем марени», утворене від **broty* «марена; червоний барвник, приправлений з коренів цієї рослини» (пор. укр. діал. *бrotchити* «фарбувати в червоний колір», давніше «заливати кров'ю, кривавити», *броч*, *бріч* «марена», п. *brocz* «червона рідина, червоний сік»; *Boryś*, 39). За межами слов'янського матеріалу з цим гніздом може бути пов'язане лтс. *brakas* «пологова кровотеча» (*Babik*, 103). У такому разі п. *Brok* й укр. *Бречь* протиставляються як відіменне (семантичне) і віддієслівне на *-їь утворення, що виникли за ознакою «річка з водою червонуватого, рудого кольору». Від гідроніма *Бреч* способом трансонімізації утворено ойконім *Бреч*, а назва р. *Бречиця* виникла за допомогою суф. -иц(я) в демінутивно-релятивній функції.

Бре́ща — 1) річка, п. Прип'яті п. Дніпра; *Сарна* (1913), *Breszcza* (1880); 2) потік, п. Вичі л. Латориці л. Бодрого п. Тиси л. Дунаю на пд. смт Воловець Закарп. обл.; *Breščia*, *Брешия* (1935) (СГУ, 69); 3) урочище, м. Камінь-Каширський Волин. обл. (Аркушин 1, 70). Назва етимологічно темна. Припускають, що вона належить до іллірійських рефлексів: **bręšča* < **brent-isk-iā* «оленяча»; пор. античний (іллірійський) ойконім *Brendisium*, гідронім *Brenta* у Венеції²⁹. Опосередкованим підтвердженням такої етимології може бути варіант першого гідроніма *Сарна*, а також пояснення значення ороніма *Бре́ща* на Волині — «урочище, де був випас для худоби, на якому погано росла трава» (Аркушин 1, 70). Можливо, таку ознаку відбиває оформлена за допомогою румунсько-молдавського артикля -ул назва гори *Бре́скул* поблизу смт Ворохта Івано-Франків. обл., яка не має задовільної етимології (див. *Габорах*, 37); пор. споріднену, очевидно, відантропоніму назву р. *Бреці́вка* п. Нивної п. Случі п. Горині п. Прип'яті п. Дніпра (СГУ, 69).

Бриз — річка, п. Сули л. Дніпра; *Briez* (1979) (СГУ, 69). Гідронім утворено способом онімізації романо-германського апелятива *бриз* «легкий береговий вітер (на морі)» (ЕСУМ 1, 256), який унаслідок метонімії розвинув значення «хвилі на воді, зумовлені легким береговим вітром»; пор. р. *Бриж* у бас. Десни (СГУ, 69), назва якої походить від апелятива *бриж* «брижі на воді від швидкої течії» (СНГТК, 28).

Брі́лівка — 1) селище міського типу, Цюрупин. р-н Херсон. обл. (АТП, 471), засн. 1943 р. (ГЕУ 1, 127); 2) річка, с. Землянка Глухів. р-ну Сум. обл.; *Брилевка* (1893), *Брі́лівка* (СГУ, 69). Топоніми виникли як релятиви на -івк(а) від антропоніма *Бриль*, в основі якого апелятив *бриль* «капелюх»; пор. с. *Брі́лівка* Ставищ. р-ну Київ. обл. (АТП, 225), б. *Брі́лієва* в бас. Сівер. Дінця п. Дону (СГУ, 69), бол. *Брі́лівка*, луг *Брі́льове* на Сумщині, бол. *Брі́льове Болото* на Чернігівщині (Черепанова, 46). Можливе перенесення ойконімів на суміжні водні об'єкти.

Брита́й — річки: 1) п. Береки п. Сівер. Дінця п. Дону (1781); *Брытай* (1864), *Брита́я* (1782), *Британы* (1771), «у *Британь*»; пор. нп *Брита́й* (1871), сучас. с. *Брита́й* Лозів. р-ну Харків. обл.; 2) пр. Орелі л. Дніпра (1859); пор. ще рр. *Брита́вка*, *Брита́н*, яр *Брита́йський*, потік *Брита́ка* (СГУ, 69–70), поле *Брита́нь* (Аркушин 1, 70). Топоніми утворені за допомогою архаїчного суф. -ай (< *-aj)

²⁸ Rozwadowski J. Studia nad nazwami wód słowiańskich. — Kraków, 1948. — S. 31–32; *Корепанова А. П.* Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни. — К., 1969. — С. 23.

²⁹ Трубачев О. Н. Знач. праця. — С. 177.

від пасивного дієприкметника минулого часу **britь* «зрізаний, відрізаний» (<п сл. **briti* «різати чимось гострим») (ЕСУМ 1, 259–260) за ознакою «річка, яка вірізається в сушу, утворюючи клин землі або змиваючи все на своєму шляху». Ойконім *Бритаї* виник унаслідок метонімічного перенесення на поселення гідроніма; пор. топоніми *Брита́н* у різних частинах бас. Дніпра (СГУ, 69), які стали способом онімізації псл. **britanь* у географічному значенні «відрізана (водою) частина суші у формі виступу, клину», похідного від іменної основи **brita* / **britь* (< **briti* «різати»); пор. укр. *брита* «полотно», діал. *брит* «шматок тканини, з якої зшита спідниця», рос. діал. *брит*, *брито́к* «огузок, нижній зрізаний кінець снопа» та ін. (Шульгач, 49).

Броварі — місто, Київ. обл. (АТП, 212), відоме з 1628 р. (ГЕУ 1, 128). Назва утворена семантичним способом унаслідок онімізації апелювати *броварі* у значенні «робітники пивоварні, броварники», запозиченого через польське посередництво з німецької мови (ЕСУМ 1, 261), або шляхом трансонімізації антропоніма *Броварі* (Кравченко, 34) у множині, що називав рід першопоселенців; пор. ойконіми *Броварі* в Терноп. і Хмельн. обл., *Броварки* на Полтавщині та Черкащині (АТП, 588), гідроніми *Брова́рка* (СГУ, 70), які утворені за допомогою суф. -к(а) в релятивній функції від апелювати *бровар* у значенні «пивоварня» (Грінч. 1, 100) за ознакою «річка (або ручай), на березі якої стоїть пивоварня».

Бродецьке — селище міського типу, Козятин. р-н Вінн. обл. (АТП, 18), відоме з 1712 р. (ГЕУ 1, 128). Ойконім виник унаслідок онімізації субстантивованого прикметника на -ське / -цьке, похідного від гідроніма *Бродець* або демінутива *бродець* (< *брід*).

Броди — місто, Львів. обл. (АТП, 275), *Броды* (XI ст.), «под *Броди*» (1648), «до *Бродовъ*», фортеця *Бродская* (1648), *Броды* (1652), *Brody* (1734) (ЕСЛГНПР, 24). Ойконім виник як семантичне утворення шляхом онімізації множинної форми ГТ *брóди*, який у давньоруську добу, крім основної семантики «брі́д» (див. *Брі́д*), позначав також «шляхи, проходи» (ЕСЛГНПР, 24); пор. сс. *Броди* на Волині, Житомирщині, Сумщині (АТП, 588). Походження ойконіма від антропоніма *Бродь* — гіпокористика імені-композита *Бродиславъ*³⁰ — малоімовірно.

Броніцька Гута — селище міського типу, Новоград-Волин. р-н Житомир. обл. (АТП, 144), засн. 1909 р. (ГЕУ 1, 129). Назва виникла унаслідок онімізації словосполучення з опорним компонентом *гута* «скляний завод», запозиченим з польської мови (ЕСУМ 1, 628), і відносним прикметником на -ськ(а), похідним від суміжного ойконіма *Броніця* (АТП, 144); пор. утворену таким способом складену назву *Броніцький за́казник* (ГЕУ 1, 129) з основою ойконіма *Броніця* в структурі означення (< архаїч. *бро́нница* «майстерня бронника; слобода, частина міста, селище, де живуть зброярі»; Даль 1, 130).

Броніча́ра — річка, л. Трудниці л. Тисмениці п. Бистриці-Тисменицької п. Дністра; *Броничара*, *Broniczara* (1917), *Braniczany potok* (1893), *Броничаний* (1960), «на річці *Броничари*» (1968–1973), с. *Броніця* Дрогоб. р-ну Львів. обл. (СГУ, 71). Назва утворена за допомогою румунського суф. -оагá в демінутивній функції від основи слов'янського ойконіма *Броніця*. У суф. -оагá відбулося стягнення голосного -о- з метою усунення непритаманного слов'янським мовам зіяння, а у твірній основі відбулося чергування -ц- / -ч- перед -ара за аналогією до похідних на зразок псл. **gьrньсь* > **qь(r)ньсарь* «гончар» (ЕСУМ 1, 561), *Вінниця* — *вінничани*.

³⁰ Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення).— К., 1991.— С. 8.

Брoнька — 1) річка, л. Боржави п. Тиси л. Дунаю (див. *Бронéцька Ріка*); 2) село, Іршав. р-н Закарп. обл. (АТП, 160). Гідронім виник як демінутив на **-к(а)** (< псл. **-ька*) від основи псл. **брьна* «болото, мочар», що дало різні рефлекси в слов'янських мовах; пор. ще мікротопоніми *Брoнька* — болото, озеро, урочище, місце злиття двох річок, струмок, який не замерзає і який можна перейти вброд, на Чернігівщині (Черепанова, 47), відойконімні назви р. *Бронéцька Ріка* й потоку *Бронéцький* у с. *Бронька* (СГУ, 71).

Брошнів-Осада — селище міського типу, Рожнятів. р-н Івано-Франків. обл. (АТП, 199), відоме з XVI ст. (ГЕУ 1, 130). Подвійна назва селища виникла внаслідок поєднання відантропонімного ойконіма *Брошнів* (пор. сусіднє с. *Брошнів* і залізничну станцію *Брошнів*; АТП, 187, 199) та онімизованого ГТ *осада* (заст.) «поселення, селище» (Грінч. 3, 64). Походження твірного антропоніма компонента *Брошнів* невідоме. У його основі могло бути не зафіксоване прізвище **Брошень* з місц. **брошень* від діал. *бросати* (як *кусень* від *кусати*) або **Брошня* від перенесеного зі словацької мови *brošňa* «брошка; шпилька» (Чучка, 91), яке мусило належати чоловікові, що давало можливість приєднати посесивний суф. **-ів**, а не очікуваний **-ин**; пор. прізвища *Брошняк* і *Брошньовський* на Закарпатті (Чучка, 91).

Брусна — річка, л. Хатової п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (1913). Назва виникла внаслідок субстантивації та онімизації відносного прикметника жін. роду *брусна* «стос. до брусу» (< псл. **brusъna*), мотивованого загальнослов'янським *брус* «чотиригранний шматок, обрізок; чотиригранна колода; точильний камінь» (< псл. **brusъ*) (ЕСУМ 1, 268); пор. частину села, місце купання *Брус* на Чернігівщині (Черепанова, 47), мікрогідроніми *Брусний* на Закарпатті (СГУ, 71), ороніми *Брусне*, *Брусний* на Івано-Франківщині (Габорах, 38–39), *Брусний хребет* (ГЕУ 1, 130) на Івано-Франківщині, ойконіми *Brusno* (2) в Польщі з основою апелятива *brus* «камінь, точильний камінь» (NMP 1, 367), ойконім *Brusná* в Чехії, похідний від ад'єктива *brusna* «місце, де витесували зі скелі бруси» (Profous 1, 212), гідроніми *Брусна в Росії*, *Brusna voda* в Словаччині (Гліаді, 159). Припускають, що для поліського гідроніма *Брусна* мотивувальною була флористична семантика, пов'язана з брусницею (Карп., 229–239), назва якої споріднена з псл. **brusъ* (ЕСУМ 1, 270).

Отже, фрагмент «Короткого етимологічного словника топонімів України» засвідчує переважно автохтонне походження розглянутих назв за різними принципами (відношенням до людини, відношенням до інших об'єктів, внутрішніми ознаками об'єктів) та мотивами номінації. Топоніми з початковими *Бо-* та *Бру-* іншомовного походження є поодинокими або рідко вживаними.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Абаев І	— Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. — М. ; Ленинград, 1958. — Т. 1. — 655 с.
Аркушин І	— Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель : У 2 т. / Упоряд. Г. Л. Аркушина. — Луцьк, 2006. — Т. 1. — 407 с.
АТП	— Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року / Упоряд. Д. О. Шелягін. — К., 1973. — 815 с.
ВТССУМ	— Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і ред. В. Т. Бусел. — К., 2001. — 1426 с.
Габорах	— Габорах М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : Словник-довідник. — 2-е вид. — Івано-Франківськ, 2008. — 500 с.
ГЕУ 1	— Географічна енциклопедія України : В 3 т. / Відп. ред. О. М. Маринич. — К., 1989. — Т. 1. — 414 с.
Грінч. 1	— Словарь української мови : В 4 т. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1996. — Т. 1. — 494 с.
Даль І	— Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. — М., 1981. — Т. 1. — 699 с.

- ЕСЛГНПР — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак. — К., 1985. — 253 с.
- ЕСУМ 1 — Етимологічний словник української мови : В 7 т. / Гол. ред. О. С. Мельничук. — К., 1982. — Т. 1. — 631 с.
- Гліаді — *Гліаді О. І.* Слов'янські мовні релікти в топонімії Балкан. — К. ; Кіровоград, 2008. — 418 с.
- Карп. — *Карпенко О. П.* Гідронімікон Центрального Полісся. — К., 2003. — 317 с.
- Карпенко — *Карпенко Ю. О.* Топонімія Буковини. — К., 1973. — 238 с.
- Корепапова — *Корепапова А. П.* Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни. — К., 1969. — 99 с.
- Кравченко — *Кравченко Л. О.* Прізвища Лубенщини. — К., 2004. — 197 с.
- Лучик — *Лучик В. В.* Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межи-річчя. — Кіровоград, 1996. — 235 с.
- Мурзаев — *Мурзаев Э. М.* Словарь народных географических терминов. — М., 1984. — 653 с.
- Німчук — *Німчук В. В.* Давньоруська спадщина в лексиці української мови. — К., 1992. — 414 с.
- Німчук 1976 — *Німчук В. В.* З історичної топонімії Закарпаття // Питання сучасної ономастики. — К., 1976. — С. 19–28.
- Редько — *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища. — К., 1966. — 216 с.
- СГУ — *Словник гідронімів України.* — К., 1979. — 780 с.
- СНГТК — *Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І.* Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. — Кіровоград, 1999. — 222 с.
- Срезнев. 1 — *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка. М., 1958. — Т. 1. — 771 с.
- Фасмер 1 — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. — 2-е изд., стереотип. — М., 1986. — Т. 1. — 576 с.
- Худаш-Демчук — *Худаш М. Л., Демчук М. О.* Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення). — К., 1991. — 267 с.
- Черепанова — *Черепанова Е. А.* Микротопонімія Черниговско-Сумського Полісся. — Суми, 1984. — 456 с.
- Чучка — *Чучка П.* Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. — Л., 2005. — 702 с.
- Шульгач 2003 — *Шульгач В. П.* К реконструкции праславянского лексического фонда: производные на *-уль (на основе ономастического материала «Новгородских писцовых книг») // Студії з ономастики та етимології. — К., 2003. — С. 69–89.
- Шульгач 2008 — *Шульгач В. П.* Нариси з праслов'янської антропонімії. — К., 2008. — Ч. 1. — 413 с.
- Элиасов — *Элиасов Л. Е.* Словарь русских говоров Забайкалья. — М., 1980. — 472 с.
- ЭССЯ — *Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачёва.* — М., 1974–2007. — Вып. 1–33.
- Babik — *Babik Z.* Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich w granicach wczesnośredowiecznej Słowiańszczyzny. — Kraków, 2005. — 863 s.
- Boryś — *Boryś W.* Słownik etymologiczny języka polskiego. — Kraków, 2005. — 863 s.
- NMP 1 — *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany / Pod red. K. Rymuta.* — Kraków, 1996. — Т. 1. — 484 s.
- Profous 1 — *Profous A.* Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. — Praha, 1954. — Д. 1. — 821 s.
- Rymut — *Rymut R.* Nazwiska Polaków: Słownik historyczno-etymologiczny. — Kraków, 1999. — Т. 1. — 504 s.

V. V. LUCHYK

SKETCHES OF THE «CONCISE ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF UKRAINE'S TOPONYMS». 3

The article suggested etymology of most Ukrainian toponyms that start with the letters *Bo-* and *Bru-*. The majority of them are autochthonic Ukrainian formations. The less part of this group is contained with some names which appear under the influence or in the surrounding of native speakers of other Slavonic languages and also there are toponyms with the steam of Romanic, Germanic, Iranian and Illiric origin.

Key words: etymology, dictionary, toponym, origin, hydronym, proper noun, oikonym, oronym.